

דברים שנשא המשנה לנשיא בית המשפט העליון שלמה לוין לרגל פרישתו*

1. מודה אני לכולכם על ברכותיכם. דברים כאלה נאמרים על אדם לכל היותר פעמיים, ובדרך כלל רק פעם אחת בחייו. חלק מהדברים נאמרו – כך אני מרגיש – מלב ולב, ולחלק איני ראוי, אך זו דרכו של עולם.

נחמיתי כשופט לפני כ-36 שנים וחמישה חודשים, ודומה שכיום אני השופט הוותיק ביותר המכהן במערכת השיפוטית, כך שאני נמנה על משפחת הדינואורים. בהגיע שופט כמוני לגיל פרישה, מטבע הדברים הוא מבקש לתת לעצמו דין וחשבון על פועלו כשופט וגם לערוך חשבון נפש אישי.

2. ההיסטוריה של המערכת השיפוטית כ-36 השנים האחרונות היא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה האישית שלי. בתחום השיפוט אתרכו בשלושה נושאים: בית המשפט ושלטון החוק, בית המשפט כגורם מסייע לאחדות העם, והשופט ותפקידו בעשיית הצדק. לבסוף אבקש לחלוק עמכם מסקנה אחת שאני רואה בה חשיבות.

א. בית המשפט ושלטון החוק: בתקופה שבה כיהנתי כשופט נקבעו כללי התנהגות ראויים לרשויות הציבוריות ודרכי יישומם הראוי של ערכים בתחום המשפט הציבורי והפרטי. אמנם כן – אין כמעט קביעה שיפוטית שאינה נסמכת על ערכים. שופט אינו טכנאי משפט אלא עליו ליישם ערכים במסגרת שהותוותה בחוק. במשפט הציבורי נעשה בשנים אלה הרבה בתחום קביעת הנורמות הראויות.

מנגד אני חש שבשנים האחרונות התרחב הפער בין הקביעות ההצהרתיות שבפסיקה לבין המתרחש בשטח, ובכך יש כדי לעורר דאגה. כך, למשל, גורמה שנקבעה בפסיקה לעניין עריכת מכרזים היא יפה כשלעצמה, אך עד מהרה מתגלה שבפועל קיימת במקרים מסוימים מציאות אחרת, המשלמת מס שפתיים לנורמה אך בפועל מתעלמת ממנה. ככל שהפער בין הכלל המשפטי לבין חיי המעשה הולך ומתרחב, רב הזלזול בחוק ונפתח פתח לשחיתות. הסכנה היא גדולה וידו של בית המשפט קצרה מלהושיע.

ב. בית המשפט ושמירה על אחדות העם: אני מאמין שלבית המשפט נועד תפקיד בשמירת אחדות העם. מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי, כשם שצרפת היא מדינת העם הצרפתי וארצות-הברית היא מדינת העם האמריקני. אלפי נימים קושרות את מדינת ישראל לעברו של העם ולהיסטוריה העתיקה שלו. בחברה מקוטבת ומפולגת כשלנו קיים מכנה משותף אחד שבא לכלל ביטוי בערך ציונות, שלדידי הייתה תמיד ללא מרכאות וטעמה לא פג וריחה לא נמר במשך השנים. אני מאמין שלבית המשפט נועד

* הדברים נשאו בטקס הפרידה לכבודו, יח אוד א' התשס"ג-20.2.2003.

תפקיד – להיות בית משפט ציוני בצמתים המרכזיים של פעילותו. מובן, שמדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית ועליה לשאוף ככל הניתן לשוויון זכויות למיעוטים ולאחרים; הציונות – שלדידי היא ציונות במובן ההרצליאני – היא נדיבה ומתחשבת באחרים, אך היא גם מטילה על בית המשפט אחריות היסטורית ליטול חלק בשמירה מכל משמר על אחדות העם, על קיומנו הלאומי ועל הקשר בין העם היהודי לארצו.

ג. תפקיד השופט בעשיית משפט צדק: הדין מחייב את השופט לפעול על פי החוק, אך מה הדין כאשר הנורמה השיפוטית מתנגשת בתוצאה הצודקת במקרה הקונקרטי? אסור לשופט לעוות את החוק כדי להגיע לתוצאה הצודקת, אך האם יכול הוא להתעלם, במקרים קשים, מתוצאה בלתי-צודקת של פסיקתו? זוהי אולי הדילמה הקשה ביותר העומדת לפני שופט: תוצאה בלתי-צודקת תעיק על מצפוניו ותוצאה צודקת תפגע בכלל המשפטי ובוודאות המשפטית. אני מאמין שבמצבים רבים של "מקרים קשים" אפשר להגיע לתוצאה צודקת בין על ידי פרשנות מרחיבה של החוק ובין בדרכים אחרות, אך לא תמיד כך. אם לא הצלחת בכך, למרות כל המאמצים עליך להישאר, כפי הגדיר פעם אחד מחבריי, "שופט-שופט", ולהחליט על פי מצוות החוק. כשופט אינך יכול לעשות כרצונך, וקצת ענווה בפני החוק לא תזיק.

3. לבסוף מבקש אני לחלוק עמכם מסקנה אחת שהתגבשה אצלי בשנים שבהן כיהנתי כשופט. המשפט אינו חזות הכל, ואין הוא מסוגל לחקן את כל נגעי החברה. קצרה ידו של המשפט לשנות אורחות התנהגות בלתי-נאותים שהשתרשו. אין להתיימש מלהמשיך במלאכה, אך עיקר הנטל הוא על החינוך מגיל צעיר ועל קיומה של עבודת שטח. חבל שבעניין זה נמצאים אנו בפיגור רב.

4. לפני כ-37 שנים, כשעלתי על הפרק האפשרות שאתמנה שופט, יעצה לי אשתי לא לבחור במסלול זה. "נחיה כל חיינו ב'חלון ראווה'" – כך אמרה – "ולא תהיה לנו פרטיות". עם זאת, אמרה, שאם כל כך חפץ אני בתפקיד, היא לא תתנגד לכך.

כמה היא צדקה. מה משמעות הדבר להיות שופט? להיות שופט הוא להיות כל חיך בכלוב של זכוכית, ולשקול בכל פעם מה ראוי לעשות, מה ראוי לומר ומה לא. להיות שופט הוא לעבוד ללא הפוגה מבוקר עד ערב, והעבודה אינה נפסקת גם בשעות הלילה. לעתים אתה מתעורר בבוקר והנה נמצא לך הפתרון לבעיה סבוכה. להיות שופט הוא לעמת כלל משפטי עם צדק קונקרטי ולברר אם אפשר לגשר ביניהם; להיות שופט הוא להיות נתון להתקפות ולגידופים של אנשים שלא קראו את פסקי הדין שלך, שאינם מכינים מה כתבת ושאינך יכול להשיב להם; להיות שופט הוא להיות חשוף לאיומים, גם פיסיים; להיות שופט הוא ללמוד "לצפצף" ולהחליט רק על פי מה שנראה לך נכון וראוי; להיות שופט הוא הדבר הנפלא ביותר.

יותר מ-36 שנים יושב אני על כס השיפוט. עברו עלי ימים קשים יותר וקשים פחות; לא הייתי מחזיק מעמד בלי תמיכתה של משפחתי שאותה אהבתי ובלי תמיכתם של חבריי השופטים וחבריי האחרים.

בחלק מדברי הביקורת שנשמעו כלפי הרשות השופטת נאמר שלא ראוי להפקיד את מלאכת השפיטה בידי בני ה"אליטות", המתוארים כטיפוסים אמורפיים ושנואים, הרחוקים מרוחות השעה ומהלכי הרוח שבציבור. חולק אני לחלוטין על תיאור זה. בכל השנים שבהן ישבתי על כס המשפט הייתי גאה להשתייך לאליטה השיפוטית והייתי גאה על שניתן לי לתרום, ולו במעט, לחולייה אחת בשרשרת השיפוט שהתחילה לפנינו ותימשך לעד.
